

A sodró versfolyam ismétléskényszere

Esszéisztikus bekezdések Géher István „Új folyam” című verseskötetről

Géher István „Új Folyam” – *Versek 1996-1997* című verseskötete folytatja azon költői törekvéseket, amelyeket a költő már *Hol az a látvány?* című gyűjteményes kötetében megkezdett – hiszen az összegyűjtött verseket magában foglaló könyv az utolsó oldalakon előlegként az „Új folyam”-ból is közölt hat shakespeare-i szonettet, e karcsú, ám annál mélyebb és magával ragadóbb versgyűjteményben azonban kézhez kapjuk mind az ötvenhat, hömpölygő versfolyamként egymásba átfolyó tizennégy soros költeményt.

A kötet öt ciklusra tagolódik, egy szimbolikus évet kiteve, az alábbi tematika szerint: *Nyár – Ősz – Tél – Tavasz – Nyár*, önmagába mintegy cirkulárisan visszafolyva. Bár a kompozíció versei önálló irodalmi szövegekként is remekül olvashatók, egymás mellé rendezve látszik, hogy a költő nem adott verset vagy versciklust, hanem minden bizonnyal eleve *kötetet* írt, a szövegek mögött pedig halálosan pontos és kiérlelt lírikusi koncepció húzódik meg. Géher itt nem bújik egységesen kitapintható módon valamely világirodalmi szerző vagy fiktív irodalmi hős maszkja mögé, s habár a kötetben rengeteg intertextuális utalás lelhető fel és a szerző két első kötetéhez hasonlatos módon pontos, az allúziókat megfejtő filológiai jegyzetapparátus is csatlakozik hozzá, a lényeg nem más, mint a beszélő önmagával folytatott, végtelenítettnek és ismétléskényszeresnek ható lírai párbeszéde.

„... a víz a leggonoszabb ...”

micsoda beszéd? fél év – s már kiárad,
hömpölyget lombkoronát, tetemet,
mossa a partot, s ami rajta száradt,
beszívja magába, levet ereszt
a gát alá, lazítja, átszivárog
a réseken, kő kövön nem marad,
ha csábítják sustorgó vallomások,
ilyen vízen hajózni nem szabad.

eveznél? jó dolog, de csónakázás
asztaltól ágyig? örvénylik szobád.
elúszik minden, mert ez nem beázás,
ez árvíz, ennek nincsen ne-tovább...

folyjon tehát? az életeden átereszted?

ám pusztítson /ha kell/: övé kurafi tested.

Miként az már rögtön a kötet nyitó szonettjéből kiderül, ami a költői beszélőt a legjobban foglalkoztatja, kötetről kötetre vissza-visszatérő módon, az nem más, mint az emberi létezés múlandósága. Központi, szinte minden versben megjelenő metafora a *folyó*, vagy inkább *folyam*, a mindent és mindenkit magával sodró víz, árvíz toposza, az idő és az emberi élet megállíthatatlan folyása, áradása. Habár Géher ezúttal nem ölti magára egy bizonyos, a kötet végéig következetes alteregó arcát vagy éppenséggel álarcát, és a szonettekben kódolt irodalmi allúziók száma igencsak magas, a kötet első hat versében következetes utalásrendszert találhatunk a *Hamletre*, a költő-irodalomtörténész Géher István talán legkedvesebb Shakespeare-darabjára, melyhez költészetében is oly gyakran vissza-visszatér. Több egymást követő versen keresztül a *Hamlet* mint vendégszöveg szervezi a lírai dramaturgiát, a folyó-víz-árvíz metaforikával erős párhuzamban különös tekintettel Ophélia megőrülésének és öngyilkosságának, vízbefúlásának jelenetére, valamint az őt később elhantoló sírások beszélgetésére életről és halálról. A kötet lírai beszélője bizonyos szonettek erejéig Hamletté, mégpedig paradox módon a soha nem lehetséges, mivel a Shakespeare-darab dramaturgiája szerint fiatalon elhunyt öreg(edő) Hamletté lényegül át, s önmagát látszólag bizarr módon örültnek tetteve őrzi meg egy őt körülvevő összezavarodott, feje tetejére állt világban józanságát és nyitottságát, újra meg újra eljutva a „*Lenni vagy nem lenni?*” nagy létkérdéséhez, melyet a költő egyébként számtalan formában, és persze számtalan magyar és világirodalmi utaláson keresztül újra és újra feltehet akár magának, akár mindenkori olvasójának...

Ciklusról ciklusra, évszokról évszakra ugyanahhoz a problémakörhöz jutunk vissza: ha a költői beszélőt időnként béke és megnyugvás tölti is el, ha időnként teljesnek is érzi mulandó emberi életét, rá kell döbennie, hogy ez az illúzió pillanatnyi és hamis. Az ősi, körvonalazhatatlan szorongás újból és újból erőt vesz rajta, és lényegében ugyanazon kérdéseket intézi elsősorban saját magához a második, *Ősz* ciklus utolsó szonettjében is:

„...elkallódni megkerülni ...”

a pillanatban teljes életed
összefut: megkezdődik, véget ér,
mint most az év. honnan hová vezet?
akitől kérdezhetsz, nem beszél...
mint most az év: honnan hová vezet
a pillanatban teljes életed?
akitől kérdezhetsz, nem beszél.
összefut – megkezdődik, véget ér...

akitől kérdezhetsz, nem beszél:
mint most az év – honnan hová vezet?
összefut, megkezdődik véget ér,
a pillanatban teljes életed...
hét hét után: versből a versbe átég
a lélek.   /ez is kockajáték./

Géher itt éppenséggel az elmaradhatatlan irodalmi utalásrendszer jegyében, a jegyzetek tanúsága szerint Weöres Sándor *Kockajáték* című versének töredékes parafrázisát csempészi szonettjébe, ezen keresztül téve fel olvasójának és magának a nagy létkérdéseket.

A harmadik ciklus és évszak, a *Tél* szemmel láthatólag még a *Nyárnál* és az *Őszenél* is kopárabb, kietlenebb tájakra veti a költői beszélőt, ahol a ciklus-évszak utolsó szonettjében szinte félelmetesen ironikus hangnemben mind a költői alkotói tevékenységet, mind az egész életet és a halált egyszerű játékként fogja fel:

„... az évszak: arra ...”

mire késztet a senki-földje-évszak?
/tavasznak még tél, télnek már tavasz./
kivirágzanék magamtól, de épp csak
játékból, mert nem lehet ugyanaz
a színjáték és a termékeny élet,

a fűtött belső tér és kint a fagy –
kiléphetnék, de eljátszani félek
azt, ami bennem megteremne... vagy

hagyjuk rá a játékra, hogy mivé lesz?
/írtam, ahogy jött – megírtam, mi van?/
a termésem, szonett szonettre: bár ez
lehetnék én, bezárva most magam...

de nyitva van az év, a szín, előre látszunk:
a játszó, a jövőbe eltemetve. *játsszunk?*

A citált vendégszöveg ezúttal Babits verse, *A lírikus epilógja* című jól ismert metapoétikus költemény, és persze a költő-irodalomtudós Géher István sem állhatja meg, hogy olykor-olykor ne reflektáljon a legnagyobb és legdrámaibb létélmények, létkérdések versbe öntése közepette saját versíró-filológus identitására és az alkotás folyamatára, valamint annak értelmére, vagy éppenséggel értelmetlenségére...

A végtelenítettnek ható, hömpölygő szonettáradat tovább sodor minket, olvasókat is a soron következő vers-évszakba, a *Tavaszb*a, mely bár a költészetben hagyományosan az élet kezdetének vagy újrakezdésének toposza, e ciklus verseinek hangvétele ugyanúgy kevésbé optimista, mint a korábbi ciklusoké, és a beszélő még mindig, szinte ismétléskényszertől hajtva újra és újra saját életének mulandóságára és esetleges értelmére kérdez rá, arra a súlyos következtetésre is eljutva, hogy a költő, s persze általában az ember élete is csupán afféle komédia, hiszen mindig valamilyen szerepet játszik a másoknak való megfelelés kényszerének nyomása alatt, így halálunk után mások még azt sem tudják igazán, valójában kik is voltunk a lelkünk mélyén:

„... a szín, előre ...”

csak jelenés, csak magát kellett
szemforgatás: a játszó, mintha verne
a szíve, tragédiát ad elő,
pedig nevetnek rajta, mert nem erre
kíváncsiak... szívemet otthagynom

magam mögött az üres színpadon –
időm lejárt, a fülledt izgalom
már alig izgat, inkább távozom

a színről most, *de ismét megjövök*
jó időben. behunyom a szemem,
hogy lássak mást is. itt van az örök
látványosság: a puszta életem –
    hogy mit terem, kiszikkasztotta bár
    négy forró évszak... ez még nem a nyár.

A *Tavas* záró szonettjének elmaradhatatlan irodalmi utalása ezúttal Berzsenyi *A közelítő tél* című klasszikus versére irányul, ami abból a szempontból is érdekes és paradox jellegű, hogy a *tavas* után az évszakok között semmiképpen sem a *tél* következik...

Az utolsó versévszak, mely ismételten a *Nyár*, mindössze négy shakespeare-i szonettet tartalmaz, benne pedig a körkörösen megkomponált kötet önmagába folyik vissza. Az utolsó vers kulcsmetaforája pedig stílszerűen ismételten a megáradó folyó, amely végül mindent visszavonhatatlanul magával sodor:

„... a folyóvíz ...”

mint a folyó: az olvadt ég alatt
vakul a felszíne, mintha megállna
de mélye fut, sodorja múltamat,
merül a ház. Még látszik vízben ázva
a fundamentum. mozdul? megmarad?
folyik a szó, a szó... belémosódik
az élethordalék, hullámokat
vet test felett a lélek, kivirít itt,

mint őszi virág nyáron, a halál
a csendes parti fű között... beszédem
árnyék a habon – hallja, aki lát.

/a folytatástól mit lehet remélnem?/

amit viszek magammal, amíg élek –

ha elhallgatnék is: azzal beszélek.

A költő utolsó kérdése: mi marad majd, miután levonult az ár? Mi marad az emberből, miután földi pályafutása véget ért? És várja-e valahol valami, túlvilági élet, vagy akármi más, esetleg ha mást nem, de az élők emlékezetében tovább élhet-e egy ideig? A kötet utolsó négy szonettjében talán a kérlelhetetlen mulandóságra való vigasz iránti vágyként jelenik meg a költő transzcendenshez való odafordulása, a kérdések pedig talán kimondva-kimondatlanul is nem csupán az olvasóhoz vagy magához a beszélőhöz, hanem Istenhez szólnak, hiszen a második, önmagába visszatérő *Nyár* ciklus mind a négy szonettje tartalmaz egy-egy, a négy bibliai evangéliumra való intertextuális utalást. A kötet ötvenötödik szonettjének emellett is nyomom követhető vendégszövege pedig nem más, mint Arany János *Híd-avatás* című verse, mely groteszk módon ugyan, de szintén az emberi elmúlás végső és megkérdőjelezhetetlen igazságának üzenetét fogalmazza meg... Géher István beszélője azonban azt is mondja szonettfűzére utolsó sorában, hogy *ha elhallgatna, azzal is beszél*, tehát a versszöveg megszakadásával, az élet és az életmű lezárultával az *én* még nem vészett el végérvényesen: az olvasók számára hátrahagyott szövegeiben valamilyen formában talán mégis tovább él...

Az „*Új Folyam*”, habár versei mindenféle hivatásos olvasói előképzettség és a hozzájuk mellékelt jegyzetapparátus nélkül is szinte tökéletesen érthetők és megfejthetők, az említetteken felül ugyancsak széleskörű irodalmi utalásrendszert működtetnek, melynek megidézett szereplői ez alkalommal többek között Shakespeare, Arany János, Berzsenyi, Appolinaire, Dylan Thomas, Ady Endre, Rilke, Tandori Dezső, Yeats, Nemes Nagy Ágnes, József Attila, Ezra Pound, T. S. Eliot, Weöres Sándor és Kosztolányi, a költő-műfordító-irodalomtörténész Géher István számára megannyi kedves szerző. Miként azt a *mi van, catullus?* című korábbi kötet antikizáló versei kapcsán is elmondhatjuk, ez alkalommal is félelmetesnek hat az a könnyedség, amellyel a szerző a legnagyobb természetességgel csempészi be hömpölygő, lüktető, az olvasót is elemi erővel magával sodró szonettfolyamának jambikus hullámai közé a magyar- és világirodalmi szövegekőzi hivatkozások tucatjait anélkül, hogy azt első olvasásra észrevennénk és a vendégszövegből származó részlet szövegidegennek hatna és elütne Géher István elidegeníthetetlenül saját, összetéveszthetetlen versstílusától.

Megítélésem szerint az emberi létezés mulandóságának tapasztalatáról meghökkentő gondolati mélységgel és őszinteséggel tudósító „*Új folyam*” Géher István lírai életművének

talán legsúlyosabb és legfontosabb darabja, mely nem csupán felteszi a világirodalom nagyjainak művei által időről időre újra és újra tematizált létkérdéseket, de olyan jelentős kortárs magyar költői vállalkozás, amely képesnek bizonyult mély, autentikus válaszokat is adni rájuk.